

INLANDSCHE PLANTENNAMEN

II (Slof)

De uitgestrektheid, waarbinnen bepaalde plantennamen gelden, wordt — afgezien van de verspreiding der planten — eensdeels bepaald door de uitgestrektheid van het gebied, waarbinnen eenzelfde taal wordt gesproken, anderdeels door de economische beteekenis en andere bijzondere eigenschappen of kenmerken van de plant. De taal, die hierbij in Indonesië de voornaamste rol speelt en heeft gespeeld en waarover wij het ook in het

verdere gedeelte van dit opstel grootendeels zullen hebben, is het Maleisch. Deze taal wordt niet alleen op een groot gedeelte van Sumatra en Borneo als moedertaal gesproken, maar is eveneens de internationale, tevens handelstaal van den Indischen Archipel. Reeds eeuwen geleden hebben de Maleiers op andere eilanden, bijv. Borneo, zich neergezet langs de kusten, in het bijzonder de riviermonden, daar Maleische staten gesticht, en zijn van daar uit langs de rivieren het binnenland ingedrongen. Daar zij optraden als overheerschers en als handelaren, waarbij het hun te doen was om de producten van het land, zal de inheemse bevolking in den

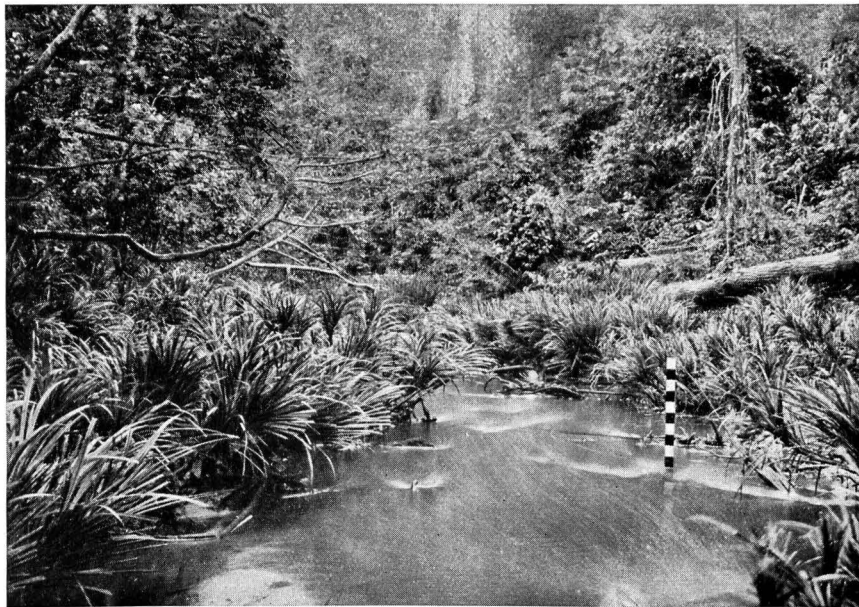

Fig. 7. Ra sa u-vegetatie (*Pondanus* spec.) langs een beekje in Koetai zooals men die algemeen aantreft in het laagland en het lage heuvelland van Borneo en Sumatra. Lengte meetlat 1 M.

Collectie Ind. Comité

Foto F. H. Endert.

loop der tijden vele van hunne plantennamen hebben overgenomen en vooral namen van die planten, welke van economische beteekenis zijn en van andere, opvallende of algemeen verspreide soorten, die de Maleiers reeds uit andere streken kenden. Zoo treffen wij in het westelijk gedeelte van den Archipel, in het bijzonder op Sumatra, Borneo en Malakka, dezelfde of althans veel op elkaar gelijkende namen aan voor vele plantengroepen, bijv.:

Voor kustplanten als:

Nipa (*Nipa*), bakau (*Rhizophora* en *Bruguiera*), tengar (*Ceriops*), api-api (*Avicennia*), taroetoem (*Lumnitzera*), boeta-boeta (*Excoecaria*), bintaro (*Cerbera*);

Voor opvallende planten als:

Tjemara en roe (*Casuarina*, ook *Dacrydium* en *Podocarpus*, met op dat van naaldhout gelijkend loof), kajoe katjang (*Strombosia*), menggeris (*Koompassia*), kajoe bawang (*Scorodocarpus* en *Dysoxylum*), darah darah (*Myristicaceae*), serdang (*Livistonia*, *Pholidocarpus*), niboeng (*Onco-sperma*), pandan, rasau (zie fig. 7.) en selingsing (alle *Pandanus*-soorten), en koempai, een verzamelnaam voor een drijvende vegetatie, welke in hoofdzaak bestaat uit grassen (zie fig. 8);

Voor veelgebruikte houtsoorten als:

Boengoer (*Lagerstroemia*), leban (*Vitex*), merbau (*Intsia*), bintangoer (*Calophyllum*), meranti (*Shorea*), kajoe kapoer (*Dryobalanops*), tampang (*Artocarpus*), kajoe arang (*Ebenaceae*) en sindoer (*Sindora*; afgebeeld in fig. 9).

Voor andere nuttige of schadelijke planten, als:

Rotan (diverse klimpalmen), terap (*Artocarpus*, kleeder- en touwbast, vogellijm), kajoe garoe (*Aquilaria*, *Gonystylus*, reukhout), ipoeh of oepas (*Antiaris*, pijlgif), toe ba (een verzamelnaam voor planten, welke gebruikt worden als vischvergif), en vruchtboomen als doerian (*Durio*), langs at (*Lansium*), tjempedak (*Artocarpus*), petai (*Parkia*), kemang (*Mangifera*), enz.

Het is begrijpelijk, dat een taal, die over zoo'n groot gebied gesproken werd in voortdurend contact met talloze volksstammen in het binnenland (men denke bijv. aan

de vele Dajakstammen in Borneo) en met volkeren daarbuiten, waarbij vooral de Javanen uit het Hindoe-tijdperk van groote beteekenis geweest zijn, niet onveranderd is gebleven. Hierdoor ontstonden op den duur in het Maleischsprekende gebied talloze dialecten, waarin men onder de plantennamen bijv. herhaaldelijk op Javaansche woorden stuit, als manok (vogel), hirang (zwart), lanang (manlijk) en koembang (houtbij, voor zwart).

Een tweede oorzaak voor het ontstaan van plaatselijke verschillen in

Fig. 8. Koempai-vegetatie langs een rivier in Koetai. Dergelijke grasvegetaties treft men algemeen aan langs de rivieren en in de uitgestrekte moerasvlakten van Borneo en Sumatra. Lengte meetlat 1 M.

Collectie Ind. Comité

Foto F. H. Endert.

plantennamen is een gevolg van het Arabische schrift en het feit, dat de Maleier tusschen 2 medeklinkers heel vaak meer of minder duidelijk een stomme *e* laat hooren. Hij spreekt dus bijv. niet van krاندji, maar van kerاندji. In het Arabische schrift komen 4 teekens voor, die op verschillende wijzen getranscribeerd kunnen worden, nl. het eene door de korte *a*, *e*, *i*, *o* of *oe*; het tweede door dezelfde klanken, maar lang uitgesproken; het derde door *w*, *o*, *oe*, of *au*, en het vierde door *j*, *i*, *e* of *ai*.

Geheel begrijpelijk zijn dus variaties als:

Boengoer—bongor;
Marbau—merbau—merebau—merboe—merbo, zelfs merbae en mirabau;
Bintangoer—bentangoer—bentangor;
Peté—petai—patai;
Kelèdang—kelidang;
Kerاندji—koerاندji (zie fig. 10);

Keroewing—karoewing—koeroewing;
 Temberas—timberas—timbaras;
 Terap—tarap—torap.

Ook medeklinkers en voorvoegsels ondergaan vaak verandering; zoo kent men bijv. als synoniemen:

Van menggaris (van garis): tanggaris, benggaris, menggeris en enggeris;
 Van merawan (*Hopea*): menggerawan, tenggerawan en penggerawan.

Minder duidelijk wordt de afleiding door verwisseling van medeklinkers en door tusschenschuivingen. Op deze wijze zijn bijv. ontstaan:

Uit merpoejan (*Rhodamnia*), merampoejan;
 Uit djangkang (*Xylopi*a), djakang, kadjang, engkadjang en mengkadjang;
 Uit pelawan (*Tristania*), melawan en melaban.

Het uitspreken van de *r* als *h*, datsoms plaatselijk algemeen geschiedt, kan ten slotte ook belangrijke veranderingen teweeg brengen. Zoo wordt bijv. terap tehap; merasam merhasam; terwijl temahas ontstond uit temberas via temaras, of via temras, temhas en temehas.

Een *h* hoort men plaatselijk ook meer of minder duidelijk bij woorden, die met een klinker beginnen, welke vaak weer afkomstig is van een voorslag, bijv. in halaban afgeleid van alaban, laban; en in hempening, afgeleid van empening, pening, paning.

De verschillen in plantennamen, die men in verschillende streken binnen eenzelfde taalgebied aantreft, moeten behalve aan bovengenoemde redenen voor een groot deel worden toegeschreven aan onvoldoende plantenkennis van de bevolking. De namen der planten, die reeds van ouds de bijzondere belangstelling van de bevolking genoten, zullen door de eeuwen heen het minst aan verandering onderhevig zijn geweest; nagenoeg iedereen kende ze. Met de minder bekende planten was dat natuurlijk anders. Oorspronkelijke namen zullen hierbij verloren zijn gegaan en daarvoor later nieuwe zijn gegeven. Wij zien echter, dat de namen van vele algemeen verspreide, opvallende en belangrijke planten een groote verspreiding hebben, niet alleen binnen eenzelfde taalgebied, maar vaak zelfs in verschillende andere naverwante talen, zooals het Javaansch, Soendaneesch, Madoereesch en Bataksch. In het bijzonder geldt deze regel voor de groepsnamen, waarvan ik zoo even reeds eenige noemde. Verscheidene groepsnamen voor vertegenwoordigers van hetzelfde geslacht komen zelfs voor tot in de Philippijnen, bijv. *) *api-api* (*Avicennia*), *poetat* (*Barringtonia*), *dao* (*Dracontomelum*), *ipil* (*Intsia*), *nipa* (*Nipa*), *aniboeng* (*Oncosperma*), *poelai* (*Alstonia*, zie fig. 12), *bakau* (*Rhizophora*), *langarai* (*Bruguiera*).

*) De namen zijn hier gespeld, zooals bij ons gebruikelijk is.

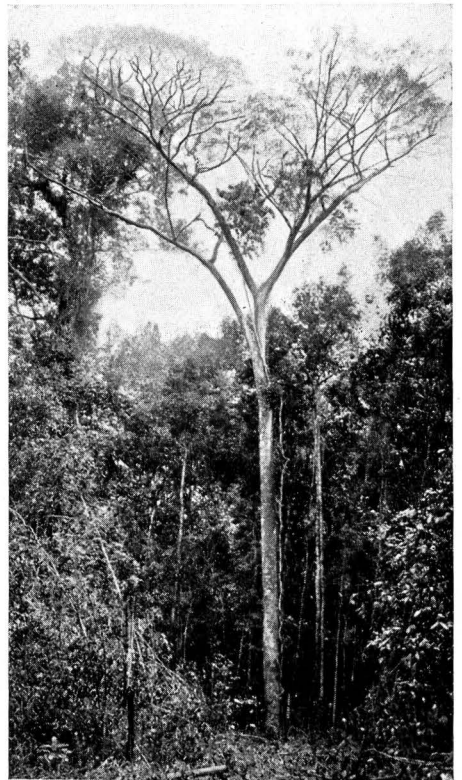

Fig. 9. Sindoer (*Sindora leiocarpus* BACK. msc.) bladerloos bloeiend. Opvallend door den rolronden stam zonder wortellijsten en de schermvormige kroon. De boom werd, voor de geregelde inzameling van herbarium-materiaal, beklommen langs de liaan. Lengte meetlat 1 M.
 Coll. Boschproefst. Foto F. H. Endert.

„Soorts”-namen hebben over het algemeen een veel kleinere verspreiding; zelfs binnen eenzelfde taalgebied is hunne verspreiding vaak zeer klein te noemen. Zij hebben in den regel slechts waarde, om alleen in die streek de daar voorkomende soorten van een groep, althans wat de Inlander onder soort verstaat, van elkaar te onderscheiden. Eenzelfde soort wordt in nabij elkaar gelegen gebieden vaak met een anderen „soorts”-naam aangeduid, terwijl dezelfde „soorts”-naam in naburige gebieden dikwijls voor verschillende soorten in gebruik is, hetgeen in de praktijk natuurlijk een groot bezwaar vormt. Dit is dan ook een van de redenen, waarom soms zoo weinig waarde wordt gehecht aan de Inlandsche namen.

Men kan van te voren natuurlijk nooit zeggen, welke plant met een bepaalden Inlandschen naam wordt bedoeld, wanneer niet tevens de taal en de streek wordt opgegeven. Kent men de beide laatste en komt dezelfde naam voor in de omliggende gebieden, waar de bevolking dezelfde taal spreekt en een anologe levenswijze leidt als in het betreffende gebied, dan is de kans zeer groot, dat de naam ook daar geldt voor dezelfde soort. Bij nader onderzoek blijkt dan echter meermalen, dat deze stelling niet uitkomt; dat zelfs in dezelfde streek verschillende weinig op elkaar gelijkende soorten onder eenzelfde naam werden ingezameld of eenzelfde soort onder meerdere onderling zeer verschillende namen. In den regel is echter deze schijnbare tegenstelling te wijten aan de voorlichting van onbetrouwbare boomkenners. Wij, Europeanen, zijn maar al te vaak geneigd te veronderstellen, of in elk geval te verwachten, dat de Inlander alle planten uit zijn omgeving kent, ook de boschplanten. Natuurlijk is zoo'n veronderstelling onjuist; de plantenkennis der bevolking houdt, zooals te begrijpen is, nauw verband met de economische beteekenis, die de planten voor haar hebben en de bemoeienis, die zij er mee heeft. Van den stedeling bijv. kan men geen groote plantenkennis verwachten; zijn werking ligt op ander gebied. De bevolking in het binnenland weet er gewoonlijk veel meer van. Naast een algemeene kennis van de meest voorkomende planten uit de naaste omgeving, krijgt men reeds

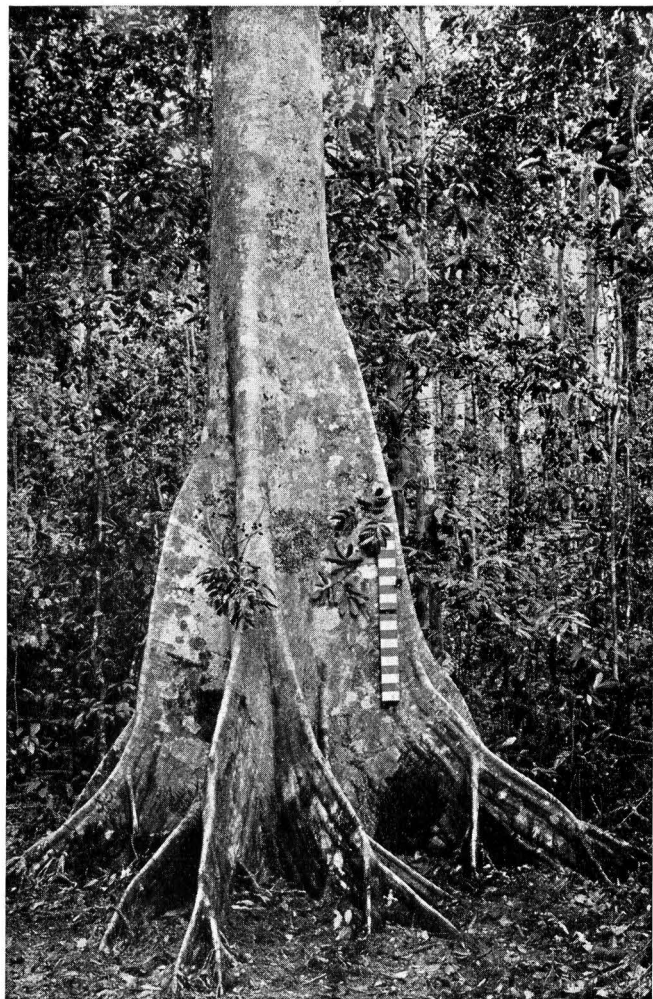

Fig. 10. Kerandji (*Dialium platysepalum* BAK.) gekenmerkt door een lichtgrijs gekleurde, korrelig geteekende schors, waarin weinig rood oxydeerend sterk klevend sap, en hooge wortellijsten. Lengte meetlat 1 M.

Coll. Boschproefst.

Foto A. Thorenaar.

men al te vaak geneigd te veronderstellen, of in elk geval te verwachten, dat de Inlander alle planten uit zijn omgeving kent, ook de boschplanten. Natuurlijk is zoo'n veronderstelling onjuist; de plantenkennis der bevolking houdt, zooals te begrijpen is, nauw verband met de economische beteekenis, die de planten voor haar hebben en de bemoeienis, die zij er mee heeft. Van den stedeling bijv. kan men geen groote plantenkennis verwachten; zijn werking ligt op ander gebied. De bevolking in het binnenland weet er gewoonlijk veel meer van. Naast een algemeene kennis van de meest voorkomende planten uit de naaste omgeving, krijgt men reeds

stellen, of in elk geval te verwachten, dat de Inlander alle planten uit zijn omgeving kent, ook de boschplanten. Natuurlijk is zoo'n veronderstelling onjuist; de plantenkennis der bevolking houdt, zooals te begrijpen is, nauw verband met de economische beteekenis, die de planten voor haar hebben en de bemoeienis, die zij er mee heeft. Van den stedeling bijv. kan men geen groote plantenkennis verwachten; zijn werking ligt op ander gebied. De bevolking in het binnenland weet er gewoonlijk veel meer van. Naast een algemeene kennis van de meest voorkomende planten uit de naaste omgeving, krijgt men reeds

specialisatie. Eenigen leggen zich toe op het houthakkersbedrijf en weten de voor hun doel meest geschikte boomsoorten van de minder bruikbare en de eerstbedoelde bij name te onderscheiden. Komt echter een enkele superieure houtsoort, die in de meeste behoeften kan voldoen, in overgrootte meerderheid voor, dan is de kennis der overige houtsoorten over het algemeen gering. Dit is bijv. het geval in de djatiboschstreken op Java en in verschillende gebieden in Borneo, waar zeer veel ijzerhout (*Eusideroxylon*) voorkomt.

Andere mensen leggen zich toe op de inzameling van boschproducten voor den handel; weer anderen maken zich een grondige kennis eigen voor geneeskundige doeleinden; gewoonlijk zijn dit de beste plantenkenners, wier kennis overgaat van vader op zoon.

De plantenkennis is in het algemeen het best ontwikkeld bij die volksstammen, welke geheel of grootendeels zijn aangewezen op hetgeen het bosch kan opleveren, zooals bijv. met de Koeboe's in Zuid-Sumatra het geval is. Voor hen is het een levensbelang, te weten, welke boschplanten eetbare spruiten en vruchten opleveren en van welke deze deelen oneetbaar of giftig zijn, van welke planten de vezels bruikbaar zijn voor strikken en hengelsnoeren en voor hun schamele kleding; welke soorten sappen bevatten, bruikbaar voor pijlgif, vischvergif en vogellijm; welke plantensoorten vruchten voortbrengen, die gaarne gegeten worden door vogels en andere dieren, waarop zij jacht kunnen maken; welke boomsoorten hout bezitten, geschikt voor lansstelen, pijlen en bogen; enz.

Zoo zal men dus, al naar de omstandigheden, bij de bevolking een grootere of geringe plantenkennis aantreffen. Onder haar zijn er gewoonlijk enkele, die hierin uitmunten en deze mensen moeten wij gebruiken om achter de namen te komen van de planten, die niet de algemeene belangstelling der bevolking genieten. Men moet er echter op bedacht zijn, dat velen zich uitgeven voor plantenkenners, zonder er veel van af te weten. Daar komt dan bovendien nog bij, dat de Inlander ons niet gaarne teleurstelt. Als men maar lang genoeg bij hem aandringt, krijgt men steeds een naam te hooren, desnoods den eersten den besten, die hem te binnen schiet. Het kost in den regel zelfs groote moeite een Inlander die ons wil gerieven, te bewegen, om zoo noodig zijn onkunde te erkennen. Ook heeft de Inlander de gewoonte zich er zoo gemakkelijk mogelijk van af te maken, door nl. niet den naam zelf te noemen, maar te verwijzen naar een soort, waarvan de naam dien dag al eens meer is genoteerd. Iemand, die de taal niet kent, zal dan allicht geneigd zijn, een dergelijken term als plantennaam te noteeren, bijv.

Fig. 11. Poelai-rawang (*Alstonia pneumatophora* BACKER msc.), opvallend door de smalle, zeer hoog oplopende wortellijsten en de dikke, kronkelende ademwortels (zie fig. 3 blz. 76) Boom No. 25 E 148 in monster-vlakte van het Boschproefstation 1 P te Palembang. Beklimming ter inzameling van herbariummateriaal langs ladder met in den boom geslagen pinnen. Lengte meetlat 1 M.

Coll. Boschproefst.

Foto F. H. Endert.

„kajoe saperti tadi”, „meranti sadja” (d.i. meranti zonder meer, wat wil zeggen, dat hij de soort niet kent, „kajoe sama roepa” d.i. dezelfde soort (als daarnet), „kajoe pereiman” (o.a. in Palembang in gebruik voor die soorten, waarvan geen retributie wordt geheven), enz.

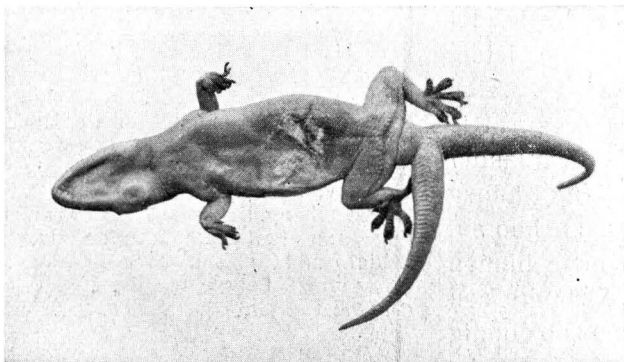
Bij het verzamelen van Inlandsche plantennamen zullen wij dus meer kritisch te werk moeten gaan. Wij zullen ons moeten laten voorlichten door menschen, die niet meer zeggen dan zij weten en hen, waar mogelijk, voortdurend moeten controleeren. Gelukkig is dit laatste vrij eenvoudig, althans wanneer men alleen wil nagaan, of de bewuste persoon constant is in zijn benamingen. Daartoe heeft men slechts een groot aantal, bijv. 100 planten te nummeren, de opgegeven namen te noteeren en deze planten bijv. een dag later in een andere volgorde met denzelfden persoon weer langs te gaan. Dan blijkt wel, of en hoeveel hij ons den vorigen dag op de mouw heeft gespeld.

Een groote moeilijkheid bij het praktische gebruik van Inlandsche plantennamen, vormt niet alleen het overweldigend groote aantal plantensoorten, maar ook de groote uitgestrektheid van Nederlandsch-Indië, waardoor bijv. uit de belangrijkste taal, het Maleisch, vele plaatselijke dialecten zijn ontstaan, terwijl daarnaast nog een groot aantal andere talen en dialecten voorkomen. In het Oostelijk gedeelte van Insulinde bijv. is het aantal talen en dialecten wanhopig groot. Daar komt het zelfs voor, dat de menschen uit kampongs, dicht bij elkaar gelegen, elkaar niet of nauwelijks kunnen verstaan. Hiermede gaat natuurlijk ook samen een groot verschil in plantenbenamingen. Al lijkt echter, door al deze factoren, het einddoel, om van alle plantensoorten voor elke streek den juiste Inlandschen naam vast te leggen — als die tenminste bestaat — onbereikbaar, toch kan in die richting veel worden bereikt, wanneer een ieder bij de inzameling van planten de moeite neemt, hierbij den juiste Inlandschen naam, voor die streek en in die taal, op te teekenen. Wat in dezen bereikt kan worden, toont ons bijv. het standaardwerk van K. HEYNE „De Nuttige Planten van Nederlandsch-Indië”.

F.H. ENDERT.

KORTE MEDEDEELINGEN

Indische monstrositeiten. — In de collecties van het museum van het Deli-Proefstation te Medan bevindt zich een formaline-preparaat van een tijtjak met twee staarten. De bijgevoegde afbeelding

Tijtjak met 2 staarten

kan den lezer een denkbeeld geven van deze abnormaliteit. Indertijd ving ik eens een kadai (*Mabuia* sp.), waarvan de staart gevorkt eindigde. De beide vorkpunten zullen ongeveer $2\frac{1}{2}$ c.M. lang geweest zijn. Het exemplaar is tijdens mijn verhuizing van Palimanan naar Buitenzorg zoek geraakt. Een foto bezit ik er helaas niet meer van, zoodat de lezer mij ditmaal maar op mijn woord moet gelooven.

V.D. M.M.

Sesbania grandiflora PERS. — Volgens een korte bespreking in het Journal of Botany beschreef N. K. TIWARY van de Hindoe Universiteit te Benares hoe de honing van de groote toerie-bloemen door verscheidene vogelsoorten

op illegitime wijze werd bemachtigd. De honing wordt door klieren aan den binnenkant van de zuil der